

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

3-son (4- jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 3 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Ҳожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудир;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Қаюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохидат Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сейтов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Hamroyev Asliddin Umed o'g'li

“GULSHANUL MULUK” (“SHOHLAR GULSHANI”) ASARI – MANG'ITLAR HUKMRONLIGI DAVRI MUARRIXLIGI NAMUNASI 13-18

Bazarbayeva Shohsanam Muratovna

SIRDARYO VILOYATIDA VETERINARIYA SOHASIGA OID ISLOHOTLAR (XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARI) 19-23

Asadova Dilnoza Innatovna

O'ZBEKISTONDA RAQS SAN'ATI SOHASIDA KADLAR TAYYORLASH MASALASI TARIXI VA BUGUNI 24-28

Ҳайитов Умед Яҳёевич

ЎЗБЕКИСТОН ССР МУВАҚҚАТ ИНҚИЛОБИЙ ҚЎМИТАСИ (МАРКАЗИЙ РЕВКОМ)НИНГ ТАШКИЛ ТОПИШИ ВА ФАОЛИЯТИ 29-34

Омонова Сарвиноз Ориф қизи

ЎЗБЕКИСТОНДА СОВЕТ ДАВРИДА ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ВА СПОРТНИНГ ҲОЛАТИ... 35-42

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Алимханова Нигора Алимхановна

ТОВАР-МОДДИЙ ЗАХИРАЛАР АУДИТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 43-52

Маҳмудова Дилафруз Ҳасановна

KORPORATIV BOSHQARUVNING AYRIM NAZARIY JIHATLARI 53-60

Toxirov Akbarxon Toirxon o'g'li

SANOAT KORXONALARIDA IQTISODIY XAVFSIZLIKNING EKONOMETRIK MODELASHTIRISH 61-69

Меҳмоналиев Улугбек Эркинжон угли

СУЩНОСТЬ ОРГАНИЗАЦИИ СЛУЖБЫ ВНУТРЕННЕГО АУДИТА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ . 70-75

Паязов Мурод Максудович

“ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛЛАРИ” АЖДА ТРАНСФОРМАЦИЯЛАШ ЖАРАЁНЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШ МЕТОДИКАСИ 76-86

Шадибекова Дилдор Абдурахмановна

ЛОГИСТИЧЕСКИЙ РЫНОК УЗБЕКИСТАНА И ПРОБЛЕМЫ ЕГО РАЗВИТИЯ 87-92

Malikova Dilrabo, Khudoiberdieva Maftunabonu

INNOVATIVE HR MANAGEMENT: NECESSITY AND METHODS OF APPLICATION 93-99

Мамажоновна Одинахон Алишер қизи

КОРХОНАЛАР БОШҚАРУВИДА ИННОВАЦИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ЖАРАЁНЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ 100-106

Nozimov Eldor Anvarovich

ELEKTRON TIJORATNI RIVOJLANISHDA O'ZBEKISTON VA HORIJIY DAVLATLARNING O'RNI 107-115

Буранова Жазира Эргаш қизи

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ НА ИНКЛЮЗИВНЫЙ РОСТ ГОСУДАРСТВА 116-120

<i>Худойназаров Фахритдин Хаитович</i> КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ИҚТИСОДИЙ АҲАМИЯТИ	121-127
<i>Бахтиёрлов Бобур Баходир ўғли</i> ТИЖОРАТ БАНКЛАРИ РЕСУРСЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ ВА БАНК ЛИКВИДЛИГИНИ БОШҚАРИШНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ	128-136
<i>Isomitdinova Gulbaxor Kurbonaliyevna</i> O‘ZBEKISTON SHAROITIDA INVESTITSIYA RISKLARINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH	137-145
<i>Yuldashev Shadiyor Shuxrat o‘g‘li</i> OLIV TA‘LIM O‘QUV JARAYONLARIDA ZAMONAVIY VEB TEXNOLOGIYALARI INTEGRATSIYASI	146-150
<i>Baxtiyorov Asrorbek Azizjon o‘g‘li</i> TIJORAT BANKINING KREDIT SIYOSATI ASOSLARI, UNING IQTISODIY MOHIYATI	151-159
<i>Saidov Shohruh Mirzo</i> SOCIO-ECONOMIC ANALYSIS OF CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	160-169
<i>Kunduzova Kumrixon Ibragimovna</i> IQTISODIY RIVOJLANISHNING HOZIRGI BOSQICHIDA XO‘JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLAR FAOLIYATIDAGI JORIY AKTIVLAR TUSHUNCHASI VA UNING O‘RNI	170-177
<i>Inomjon Matkarimov</i> AGROKIMYO BIOKIMYO XIZMATLARI IJTIMOIV IQTISODIY SAMARADORLIGINI TA‘MINLASHNING SWOT TAHLILI	178-183
09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>G‘aybullayev Otabek Muxammadiyevich</i> JAMIYATDA ESTETIK MADANIYAT RIVOJLANISHINING FALSAFIY ASOSLARI	184-189
<i>Masharipova Gularam Kamilovna</i> MAHMUD IBN MUHAMMAD IBN UMAR AL-CHAG‘MINIYNING «AL-MULAXXAS FI-L-HAY‘A» RISOLASINING NUSXALARI VA QOZIZODA RUMIYNING SHARHI	190-198
<i>Абдуллаханова Гулбахор Саттаровна</i> ФИЛОСОФСКИЕ ВЗГЛЯДЫ ИБН СИНО И ИХ РОЛЬ В УКРЕПЛЕНИИ ДУХОВНО- ЦЕННОСТНЫХ ОСНОВ СОВРЕМЕННОГО РАЗВИТИЯ ЦИВИЛИЗАЦИИ	199-206
<i>Urinov Xushnudjon Abdulomitovich</i> TA‘LIM VA KASB-HUNAR ISLOHOTLARI GENEZISI: KASBIY FAOLIYAT VA MEHNATGA MUNOSABATNING TARIXIY SHAKLLANISHI	207-220
<i>Азизкулов Акрам Абдурахмонович</i> ШАРҚШУНОС УИЛЬЯМ ЭРСКИН ТАДҚИҚОТЛАРИДА БОБУРИЙЛАР СУЛОЛАСИ ТАРИХИНИНГ ЁРИТИЛИШИ	221-227
<i>Kenjayev Ulug‘bek Muratovich</i> BEFARQLIK HAQIDAGI FALSAFIY FIKRLAR RIVOJI	228-232
<i>G‘aybullayeva Laylo Safarboyevna</i> MAHALLADA YOSHLAR SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISHDA IJTIMOIV-FALSAFIY RIVOJLANISH MASALALARI	233-238

<i>Хо'janova Tamara Jo'raevna</i> YOSHLAR MA'NAVİYATIGA TAHDID VA ULARDAN O'ZINI ONGLI HIMOYA QILISH KO'NIKMALARI	239-245
<i>Jabborova Saodat Sattorovna</i> MA'NAVİY SALOHİYATNING IJTIMOİY TARAQQIYOT MANBAI SIFATIDA XUSUSIYATLARI	246-252
<i>Xusanov G'olib Elmurodovich</i> O'ZBEK OILALARINING RIVOJLANISHIDA AXLOQIY TAFAKKUR MASALALARI	253-257
<i>Агзамходжаева Шахноза Саидматмабевна</i> МУСУЛЬМАНСКОЕ БОГОСЛОВИЕ, СВЯЩЕННЫЙ КОРАН И ТВОРЧЕСТВО НАВОИ В КОНТЕКСТЕ ФИЛОСОФСКОЙ КОМПАРАТИВИСТИКИ	258-265
<i>O'razov Bobir Baxtiyorovich</i> IJTIMOIY DAVLATNING NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARI: VUJUDGA KELISH SHARTLARI, BELGILARI VA FUNKSIYALARI	266-270
<i>Qunishev Ulug'bek Ulashevich</i> NEMIS KLASSIK FALSAFASIDA JAMIYAT RIVOJLANISHIGA TA'SIR ETUVCHI AXLOQIY VA ESTETIK OMILLAR	271-275
<i>Турдибоев Бозор Худойбердиевич</i> ЦИВИЛИЗАЦИЯЛАР ТАРИХИЙ ЯХЛИТЛИК НАМОЁН БЎЛИШ ШАКЛЛАРИ СИФАТИДА	276-282
<i>Kenjayeva Dilrabo Rominovna</i> MARKAZIY OSIYO MUTAFAKKIRLARI TA'LIMOTIDA O'ZLIKNI ANGLASH TUSHUNCHASI VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	283-287
<i>Azamatova Gulrukh Islom qizi</i> SOCIOCULTURAL ASPECTS IN KARL POPPER'S PHILOSOPHY IN THE CONTEXT OF MODERN EDUCATION	288-293
<i>Тошпулатова Ширин Мухиддиновна</i> ЭТИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ГРАЖДАНСКОЙ СЛУЖБЫ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	294-302
<i>Yuldasheva Dilorom Yuldashevna</i> SCIENTIFIC ATTITUDE TO CONSCIOUSNESS AND ITS INFLUENCE ON THE FIELD OF EDUCATION	303-307
<i>Bekchanov Xudoybergan O'rinovich, Yusupova Firuza Hajiboy qizi, Yuliyeva Sohiba Shuhrat qizi</i> МАКТАВГАЧА YOSHDAGI КАТТА GURUH TARBIYALANUVCHILARDA IJTIMOİY VA KOMMUNIKATIV QOBILYATNING RIVOJLANISHI	308-314
10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
<i>Ткебучава Ирина Георгиевна</i> ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ	315-320
<i>Ikromxonova Firuza Ikromovna, Jazira Nursultanqizi</i> TIPOLOGIK TAHLIL - KOMPOZITSIYA VA JANR (TARIXIY ASARLAR MISOLIDA)	321-327

<i>Ashurova Maftuna Asqar qizi</i> LINGUACULTURAL PECULIARITIES OF THE CONCEPT “HAPPINESS” IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	328-334
<i>Mustafayeva Saodat Burxanovna</i> SALIM ASHUR SHE’RLARIDA LINGVOMADANIY BIRLIKLAR VOSITASIDA VOQELIKNI BADIY TALQIN ETISH	335-340
<i>Abdulxayeva Nodirabegim Ixtiyorjon qizi</i> DRAMATIK ASARLARNI TARJIMA QILISHDA LEKSIK-SEMANTIK, LINGVOKULTUROLOGIK MASALALAR	341-346
<i>Xajiyeva Dilfuza Adambayevna</i> FOLKLOR VOSITALARINING ZAMONAVIY ADABIYOTDAGI O’RNI VA O’RGANILISHI	347-351
<i>Jumanova Sevara Xolmurod qizi</i> KIYIM KECHAK NOMLARI TILNING BOYISH MANBAI SIFATIDA	352-356
<i>Hojaliyev Ismail Tadjibayevich, Ismailova Sayyora Tolkinovna</i> MATN NAZARIYASINING SHAKLLANISHI	357-366
<i>Abdullaev Ulmasbek Khairullayevich</i> LITERARY WORKS AS THE MOST IMPORTANT AND WELL-ACCLAIMED COMPONENTS OF THE CULTURAL HERITAGE OF THE NATION	367-370
<i>Maxmudova Fotima Maqsud qizi</i> TYPES OF MEDIA TEXT LANGUAGE	371-375
<i>Maxmudova Zuhra Maqsud qizi</i> BADIY TARJIMANING TILSHUNOSLIKDAGI AHAMIYATI	376-380
<i>Davronova Zulfiya Boboyevna</i> UZBEK- FRENCH RELATIONS AS A BINDING PART OF INTERNATIONAL CULTURAL AND HISTORICAL EXPERIENCE	381-386
<i>Hakimova Dilrabo Yo’ldoshovna</i> TERMINOLOGIYA SOHASINING TARIXI VA DOLZARB MUAMMOLARI XUSUSIDA	387-392
<i>Мадрахимов Тулибай Абдукаримович</i> СЎЗЛАШУВ НУТҚИНИНГ ТИЛ ФУНКЦИОНАЛ ВАРИАНТЛАРИ ОРАСИДА ТУТГАН ЎРНИ	393-395
12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР	
<i>Ergashev Ikrom Abdurasulovich</i> SOLIQ INTIZOMINI BUZISH BILAN BOG’LIQ HUQUQBUZARLIKLAR UCHUN JAVOBGARLIKNING AYRIM JIHATLARINING ILMIY-NAZARIY TAHLILI	396-402
<i>Куатбек Гулнар Куатбековна</i> ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ ТРАНСПАРЕНТНОСТИ ПРЕДСТАВИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ МЕСТНОЙ ВЛАСТИ	403-409
<i>Jurayev Dilmurot Mukhtarovich</i> ANALYSIS OF THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN ON ALTERNATIVE RESOLUTION OF DISPUTES ARISING FROM ADMINISTRATIVE AND PUBLIC LEGAL RELATIONS	410-415

<i>Mirakhmedova Fazilat Khokim kizi</i> CRIMES OF MANUFACTURING AND SELLING PHARMACEUTICALS IN A WAY TO DANGER THE LIVES AND HEALTH OF INDIVIDUALS (Evaluation of Türkiye and Uzbekistan legal system)	416-428
<i>Касимов Нодиржон Содикжонович</i> ҚАСДДАН ОДАМ ЎЛДИРИШ ЖИНОЯТЛАРИНИНГ УМУМИЙ ВИКТИМОЛОГИК ПРОФИЛАКТИКАСИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ	429-438
<i>Кутыбаева Елизавета Дуйсенбаевна, Есенбаев Джанибек Таирович</i> ЭКОЛОГИК ТУСДАГИ ФАВҚУЛОДДА ВАЗИЯТЛАРДАН МУҲОФАЗА ҚИЛИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	439-445
<i>Джалилов Сардор Шавкатович</i> ҲУҚУҚ МАНБАЛАРИ ВА НОГИРОНЛИГИ БЎЛГАН ШАХСЛАРНИНГ ҲУҚУҚЛАРИНИ КОДИФИКАЦИЯ ҚИЛИШ ЖАРАЁНИ	446-453
13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
<i>Mirzayev Qodir Toirovich</i> ZAMONAVIY XOR SAN'ATI TA'LIMINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	454-458
<i>Васильченко Ольга Анатольевна</i> ИСТОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОГО ИСКУССТВА В УЗБЕКИСТАНЕ	459-463
<i>Эрназаров Алишер Эргашевич, Бекмурадов Зариф Хуррамович</i> ЎҚУВ МАШҒУЛОТЛАРИНИНГ МОДУЛЛИ ВА ЛОЙИҲАЛАШТИРИЛГАН ТУРЛАРИ ҲАМДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ	464-470
<i>Mattiyeva Feruza Begmatdulobovna</i> TARJIMONLIK MALAKASINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLINGVISTIK VA DIDAKTIK XUSUSIYATLARI	471-477
<i>Jurayev Bobomurod Tojiyevich</i> ABU ALI IBN SINO QARASHLARIDA TA'LIM-TARBIYA MASALALARI	478-482
<i>Umurova Ma'rifat Yoshiyevna</i> XALQ QO'SHIQLARI VATANPARVARLIK TUYG'USINI RIVOJLANTIRISH VOSITASI SIFATIDA	483-486
<i>Raxmanova Dildora Abdulxamid qizi</i> INGLIZ TILIDA AKADEMIK YOZUV TUSHUNCHASI VA UNING TALABALAR ILMIY FAOLIYATIDAGI AHAMIYATI	487-492
<i>Rajabiy Aziz Xasanovich</i> VOKAL ARTISTI FAOLIYATIDA SAHNA MAHORATINING O'RNI	493-497
<i>Omanov Rashid Sherqobilovich</i> O'QUVCHILARDA EKOLOGIK TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISH JARAYONLARINI TO'G'RI TASHKIL ETISH	498-501
<i>Салимов Ақром Хайитович</i> БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРДА ОИЛА, МАҲАЛЛА ВА МАКТАБ ҲАМКОРЛИГИНИ АМАЛГА ОШИРИШНИНГ АФЗАЛЛИКЛАРИ	502-507
<i>Mamatmurodov Sharofjon Khudoyarovich</i> TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING O'RNI.....	508-514

<i>Ли Екатерина Владимировна</i> СИНЕРГЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ИННОВАЦИЙ И ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	515-523
<i>Ахмедова Нафиса Исаходжаевна, Азаматов Абдулло Исахўжа ўғли, Лутфуллина Румия Анваровна</i> ЁШ ТЕННИСЧИЛАРНИНГ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРГАРЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ҲАРАКАТЛИ ЎЙИНЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ	524-533
<i>Очилова Мехрибон Суратовна, Хамроева Феруза Асроровна</i> АНАЛИЗ СОВРЕМЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМ И ИХ КЛАССИФИКАЦИЯ	534-541
<i>Амонов Mirjon Namozovich</i> IJTIMOIY PEDAGOGIK FAOLIYAT VA UNING ASOSIY FUNKSIYALARI	542-547
<i>Sharipov Habibullo Abduqahhorovich</i> TALABALARNING IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRISHDA MUSTAQIL TA'LIMNING O'RNI VA AHAMIYATI	548-552
<i>Yaxiyaxonova Muxiba Maxmudjonovna</i> RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING IT SAVODXONLIGINI OSHIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH	553-560
<i>Hakimova Gulshan Abdusalilovna</i> JISMONIY TARBIYA VOSITALARI ORQALI YOSH BOLALARNI SIFATLARINI TARBIYALASH	561-565
<i>Nazarov Rustam Irkinovich</i> TECHNOLOGY FOR DEVELOPING COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS IN HIGHER TECHNICAL EDUCATION FIELDS (IN THE EXAMPLE OF ENGLISH LANGUAGE)	566-570
<i>Muqimova Fotima Abduqaxor qizi, Muqimova Zuxra Abduqahor qizi</i> CHIZMACHILIK DARSLARIDA O'QUVCHILARNING GRAFIK SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISHDA O'YINLI TEXNOLOGIYALADAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI	571-576
<i>Sulaymanova Dildora Nazarovna, Giyasova Shaxnoza Abdurafikovna</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING KREATIV TAFAKKURINI LOYIHAGA ASOSLANGAN O'QITISH VOSITASIDA RIVOJLANTIRISH MODELI	577-585
<i>Usmonova Matluba Nosirovna</i> O'QUVCHILARDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLARNI TARBIYALASH METODIKASINING KREATIV PEDAGOGIK YONDASHUVI	586-590
<i>Ustaev Abdurazzoq Qurbonovich</i> MILLIY KURASH SPORT TURINING FUNKSIYALARI VA MAQSADGA ERISHISHDAGI VOSITALARI	591-596
<i>Shoimqulova Nigina Xolmurodovna, Yadigarova Sitara Bahromovna</i> ADDRESSING CHALLENGES IN TEACHING ENGLISH IN CENTRAL ASIAN COUNTRIES: A SCHOLARLY EXAMINATION	597-603
<i>Yeshanov Marat Urazaliyevich</i> INGLIZ TILINI O'QITISHDA BO'LAJAK CHET TILI O'QITUVCHILARINING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDA PRAGMATIKANING AHAMIYATI LANGUAGE]	604-616

<i>Tursunova Shahnoza Bekchanovna</i> JAMOATCHILIK FIKRINI SHAKLLANTIRISHDA JAMOATCHILIK BILAN ALOQALARNING O'RNATISH	617-622
<i>Atoyeva Gulshoda Rabimovna</i> OILADAGI ZO'RAVONLIKNING O'SMIR XULQIGA PSIXOLOGIK TA'SIRI	623-628
<i>Musinova Ruxshona Yunusovna, Qurbonova Aziza Davlat qizi</i> JABRLANUVCHI SINDROMI, UNING ASOSIY SABABLARI VA BELGILARI	629-635
<i>Jamolova Mokhigul Bakhtiorovna</i> METHODS OF DEVELOPING THE CRITICAL THINKING ABILITY OF PRIMARY CLASS STUDENTS THROUGH FAIRY TALES	636-641

Hakimova Dilrabo Yo'ldoshovna
Renessans ta'lim universiteti katta o'qituvchisi
E-mail: hakimova1971@list.ru

TERMINOLOGIYA SOHASINING TARIXI VA DOLZARB MUAMMOLARI XUSUSIDA

Annotatsiya. Maqolada jahon tilshunosligida terminlarning o'rganilishi keng miqyosda davom etayotgan jarayonlardan biri ekanligi, bunda terminlarga tavsifiy yondashuvning muayyan tafovutlarga ega ekanligi terminologik tizimning fan sifatida o'rganilishi hamda tildagi o'rnining belgilanishiga tasir o'tkazishi xususida so'z yuritiladi. Muallif manbaalar tahliliga ko'ra jahon tilshunosligidagi terminologik tadqiqotlarni izchillik va xronologik asoslarda tahlil qilish va kelib chiqadigan xulosalardan o'zbek tili terminlari elektron lug'atining lingvistik asoslarini ishlab chiqish jarayonida foydalanish zarurati haqida xulosalarni qayd etadi.

Kalit so'zlar: sanskrit tili, grammatika, lug'atlar tarixi, tili korpuslari, parallel korpuslar, termin, atama, hosilaviy va grammatik daraja

---

Hakimova Dilrabo Yoldoshovna
Renaissance Educational University, senior teacher

THE HISTORY AND URGENT PROBLEMS OF THE FIELD OF TERMINOLOGY

Abstract. The article notes that the study of terms in world linguistics is one of the ongoing large-scale processes, and the fact that the descriptive approach to terms has certain differences affects the study of the terminological system as a science and the definition of the terminological system. its place in the language. Based on the results of the analysis of sources, the author notes the need to analyze terminological studies in world linguistics on a consistent and chronological basis and use the findings in the process of developing the linguistic basis of an electronic dictionary of terms of the Uzbek language.

Key words: Sanskrit, grammar, history of dictionaries, language corpora, parallel corpora, term, term, derivational and grammar

---

Хакимова Дилрабо Юлдошовна
Образовательный университет Ренессанс, старший преподаватель

К ИСТОРИИ ОБЛАСТИ ТЕРМИНОЛОГИИ И ПРОБЛЕМ ОСОБЕННО

Аннотация. В статье отмечается, что изучение терминов в мировой лингвистике является одним из продолжающихся масштабных процессов, а тот факт, что описательный подход к терминам имеет определенные различия, влияет на изучение терминологической системы как науки и определение терминологической системы. свое место в языке. По итогам анализа источников автор отмечает необходимость анализа терминологических исследований в мировом языкознании на последовательной и хронологической основе и использования полученных выводов в процессе разработки лингвистической основы электронного словаря терминов узбекского языка.

Ключевые слова: санскрит, грамматика, история словарей, языковые корпуса, параллельные корпуса, термин, термин, словообразовательный и грамматический уровень.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI1Y2024N54>

Dunyo tilshunosligida lugʻatlar tarixi, ularning tizimli munosabatda shakllanishi hamda nazariy va amaliy asoslarini tahlil qilishni rejalashtirgan loyiha va dasturlar amalga oshirib kelinmoqda.

Mahmud Qoshgʻariyning “Devonu lugʻotit turk” asari – oʻzbek lugʻatchiligining ibtidosi, Mahmud az-Zamaxshariyning “Asos ul-balogʻa”, “Muqaddimat ul-adab”, muallifi nomaʼlum “Abushqa” izohli lugʻati, Toʻle Imoniy Hiraviyning “Badoye ul-lugʻat”, Muhammad Rizo Xoksoarning “Muntaxab ul-lugʻat”, Mirzo Mehdixonning “Sangloh”, Muhammad Yoqub Chingiyning “Kelurnoma”, Sulaymon Buxoriyning “Lugʻati chigʻatoiy va turki usmoniy” (“Chigʻatoycha-turkcha lugʻat”), Isʼhoqxon Ibratning “Lugʻati sitta as-sina” (“Olti tilli lugʻat”) kabi lugʻatlari oʻzbek lugʻatchiligining tamal toshlari boʻldi. 20-asr oʻzbek lugʻatchiligi rivojiga A. Zohiriy, A. Qodiriy, Ye.D. Polivanov, A.K. Borovkov, V.V. Reshetov, S. Ibrohimov, Olim Usmon, Z. Maʼrufov, Sh. Rahmatullayev, N. Mamatov, A. Hojiyev, T. Aliqulov va boshqalar munosib hissa qoʻshdilar.

Mazkur tadqiqotlarda terminologiya sohasining dolzarb muammolari hal etilgan. Xususan, N. Mamatov oʻzbek tilida paxtachilik terminologiyasi tadqiqi natijasida paxtachilikka aloqador boʻlgan bir yarim mingdan ortiqroq soʻz va atamani, Sh. Shoabdurahmonov oʻzbek xalq shevalarining adabiy til leksikasining boyishida tutgan oʻrnini ancha keng yoritib chorvachilik rivojlangan yirik iqtisodiy tumanlarda tarqalgan oʻzbek shevalarida sohaga oid xalq terminologiyasi juda taraqqiy etganligini koʻrsatdi. Akademik T. Zohidovning “Zoologiya ensiklopediyasi” nomli asarida 450 ga yaqin qushlarning nomlari, prof. R.X. Mallin boshchiligida tuzilgan “Oʻzbekcha-ruscha fizika terminlari” lugʻatida yigirma mingdan ortiq terminlar toʻplandi. Shuningdek, botanika, ximiya, biologiya, geologiya, tilshunoslik, adabiyotshunoslik, geografiya kabi fanlar sohasida ham shunday lugʻatlar yaratildi. Soʻnggi yillarda turli lugʻatlar, xususan, N. Mirzayevning “Oʻzbek etnografizmlarining izohli lugʻati” (1991), N. Toʻxliyev, A.Oʻlmasovlarning “Ishbilarmonlar lugʻati” (1993), “Mustaqillik ilmiy-ommabop lugʻati” (1994), S. Qorayevning “Oʻzbekiston toponimlarini hosil qiladigan asosiy terminlar va boshqa soʻzlar lugʻati” (2001), A.Hojiyevning “Tilshunoslik terminlarining izohli lugʻati” (2002), Sh. Rahmatullayevning “Oʻzbek tilining etimologik lugʻati” (2002), “Milliy istiqlol gʻoyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar (qisqa izohli tajribaviy lugʻat)” (2002), 12 jildli “Oʻzbekiston Milliy Ensiklopediyasi” (2000–2006), E. Begmatov, N. Uluqovlarning “Oʻzbek onomastikasi terminlarining izohli lugʻati” (2006), “Ish yuritish boʻyicha elektron lugʻat” (2006) singari lugʻatlar yaratildi. Mazkur lugʻatlar orqali tilshunoslik lugʻatlari ancha mukammallashdi.

Hozirda tilning inson ruhi bilan bogʻliqlikdagi, til va tafakkur munosabati, lingvokulturologiya masalalari, assosiativ tilshunoslik nazariyasi tadqiqi tilshunoslar tomonidan monografik shaklda tahlil etildi. Oʻzbek tili korpuslarini tuzish tamoyillari, parallel korpuslarda qiyoslanayotgan tillar madaniyatining namoyon boʻlishi muammolari alohida tadqiqot obyekti boʻldi.

Yuqoridagilardan anglash mumkinki, terminologiya – eʼtiborga munosib, yillar davomida yangilanib boruvchi, sohaning amaliy va nazariy masalalari keng koʻlamda oʻrganiladigan ilm sohasi hamda terminlarni oʻrganish jarayoni zamonaviy tilshunoslikning dolzarb masalalaridan hisoblanadi. Shu boisdan tilshunoslikda terminologiyani kengroq tadqiq etish asosiy masala sanaladi.

Miloddan avvalgi beshinchi asrda qadimgi sanskrit tilida grammatika rivojlanganligi haqidagi maʼlumotlar mavjud. Ammo anʼanaviy grammatika sifatida maʼlum boʻlgan dastlabki

grammatik qoidalar alifbo tartibida yozish tizimi sifatida qadimgi greklar tomonidan yaratilgan. Bu yangilik savodli yozishning boshlanishiga dastlabki turtki vazifasini o'tagan. Miloddan avvalgi I asrgacha greklar grammatikani odamlarni yozish va o'qishga o'rgatuvchi va yozilgan ma'lumotlarning o'zaro tushunilishini ta'minlovchi manba sifatida ta'riflashgan.

Lotin grammatikasi grek grammatikasiga asoslanganligi va undan biroz keyin paydo bo'lganligi haqidagi ma'lumotlar bizgacha yetib kelgan. Ingliz grammatikasining paydo bo'lishi va shakllanishiga ham lotin grammatikasi asos vazifasini bajargan. Ingliz tilshunos olimlari til grammatikasini til strukturaviy tizimiga berilgan ta'rif emas, balki muloqot vositasi bo'lgan tildan to'g'ri va samarali foydalanishning asosiy tamoyillari va qoidalari deb qabul qilgan.

Xalqlar va mamlakatlar orasida iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va madaniy munosabatlar XIX – XX asrlarga kelib ancha jonlandi. Bu o'z navbatida grek va lotin tillaridan sezilarli darajada farq qiluvchi tillarni o'zlashtirish, bu tillardan muloqot vositasi sifatida foydalanish ehtiyojini yuzaga chiqargan. Bibliyani ko'plab boshqa tillarga tarjima qilishga bo'lgan intilish esa an'anaviy grammatikani ko'plab tillarga osongina tatbiq qilib bo'lmasligini ko'rsatib bergan.

1950-yillarga kelib grammatika haqida yangi nazariyalar paydo bo'la boshladi va bu katta o'zgarishlarga sabab bo'ldi. Bu o'zgarishlar Noam Xomskiy nomi bilan bog'landi. Universal grammatika haqidagi g'oyalar bir necha asrlar oldin Roger Bakon tomonidan taklif qilingan bo'lishiga qaramay, Xomskiy bu nazariya mohiyatini asoslab bergan, tabiiy tilni tanuvchi va tabiiy tilni qayta ishlay oluvchi dastur yaratish lozimligini, buning asosida butun insoniyat tilini tushuna oluvchi grammatikaning umumiy strukturasi va cheklangan qoidalar to'plamini yaratish kerakligi haqidagi fikrni ilgari surgan. Hozir biz foydalanadigan terminlarning aksariyati uyg'onish davriga tegishli, ammo ba'zilar zamonaviy tilshunoslikning ixtirolaridir". Qisqasi, termin ta'riflagan til elementi bilan aniq bog'lanmasa, aniq bir ma'noga ega bo'lmasa, o'quvchilarga tilni tushunish va nazorat qilishni rivojlantirishga yordam bera olmaydi. Tushuntirmoqchi bo'lgan elementdan murakkabroq, noaniq yoki kundalik muloqotda qo'llaniladigan so'zning ma'nosi bilan ziddiyatli bo'lgan narsa, u tavsiflash yoki tushuntirish uchun mo'ljallangan tildan ko'ra, terminning o'ziga e'tibor berishni talab qiladi.

Termin tushunchasiga tarif berishda turli olimlar turli nuqtai nazardan yondashadilar. O.S.Axmanovanning ta'kidlashicha, terminologiya qaysidir fan o'z taraqqiyotining oliy darajasiga erishgandagina yuzaga chiqadi, ya'ni termin muayyan tushuncha aniq ilmiy ifoda kasb etgandan so'ng tan olinadi.[1] Termin ilmiy asosda ta'rifga ega bo'lmaslik xususiyati bilan umumiste'mol so'zlardan farqlanadi. V.G.Gak terminning ta'rifini berish qatorida, uning mohiyatini ochadi, terminning muayyan til so'z boyligidagi o'rnini belgilaydi[2]. U ilmiy ishlarda terminga lug'aviy birliklarning alohida turi tarzida qaralishiga e'tiroz bildiradi hamda termin-funksiya, leksik birliklar qo'llanishining bir ko'rinishi degan g'oyani ilgari suradi[3].

Har bir soha yoki tarmoq o'zining maxsus terminlariga ega. Bu esa shu sohada faoliyat yuritadigan kishilarning nutqida terminlarning faol qo'llanila boshlanishiga sabab bo'ladi, soha vakili boshqa hamkasblari bilan maxsus terminlarni qo'llagan tarzda muloqot qila oladi. Kasb-hunar egasida maxsus terminlarni qo'llashga nisbatan nutqiy ko'nikma shakllanadi.

Tillar lisoniy tuzilmalar bo'lib, lisoniy xususiyatlar va nomuvofiqliklarga ega. Ta'rif va haqiqat o'rtasidagi har qanday nomuvofiqlik chalkashlikka olib kelishi, bu esa o'quvchining tushunishiga xalaqit berishi mumkin. Bunga yo'l qo'ymaslik uchun biz foydalanadigan ta'riflarni diqqat bilan o'rganib chiqishimiz, iloji boricha, nimani nazarda tutayotganimizni aniq tekshirish, bayonlarni o'rganish va, eng muhimi, umumlashtirishdan qochishimiz kerak.

Termin – nafaqat grammatik, balki lingvistik jihatdan juda keng tushuncha, termin lingvistikaning birligi hisoblanadi. G.G.Xakimova terminlar xususida B.N.Galovindan quyidagicha iqtibos keltiradi: “Terminlar to‘plami umumiy tilning hosilaviy va grammatik darajadagi muhim qismidir (Galovin 1987). Ular tushunchalar va leksik-semantik munosabatlar asosida shakllanadi. Umumiy nazariy va amaliy til bilimlari terminlarini ishlab chiqish, o‘rganish uchun vositadir, chunki termin umumiy milliy til birliklarining ajralmas qismidir. Terminning ichki xususiyatlarini tahlil qilish uchun u birliklarning real hayotdagi jamoalari, alohida bilim sohalariga xizmat qiluvchi terminologik tizimlar doirasida o‘rganiladi. Shunday qilib, jahon tilshunosligida terminlar ishlatilishi va vazifasiga ko‘ra turlicha bo‘lishini kuzatishimiz mumkin.

Tilning leksik qatlami ularning o‘ziga xos quyi tizimini tashkil etuvchi yangi terminlar bilan doimiy ravishda yangilanadi. Bu esa yangi yoki mavjud terminlarni qayta ishlash va tizimlashtirishni taqozo qiladi. Bu faktlarning barchasi o‘rganish obyekti terminlar ol inadigan alohida fanga bo‘lgan ehtiyojni ko‘rsatadi. Shu nuqtada terminologiyaga to‘laqonli fan sifatida munosabatda bo‘lish zarurati tug‘iladi.

O‘tgan asrning 60-80-yillarida atamalarning til leksik tizimidagi o‘rnini belgilash, terminlarning o‘ziga xos xususiyatlariga oid masalalar yuzasidan faol ilmiy tadqiqotlar olib borildi. Bu davr monografiyalar, ilmiy-texnik soha lug‘atlarining yaratilishi, terminologiyani mustaqil fan yo‘nalishi sifatida e‘tirof etilishi bilan xarakterlanadi. 1960-yillarning oxirida terminologiyaning mustaqil bilim sohasi sifatida paydo bo‘lishi B.N.Golovin va V.P.Putushkov kabi olimlar nomi bilan bog‘liq. Yangi fanlarning paydo bo‘lishi, ilm-fanning yangi yo‘nalishlari rivojlanishi natijasi o‘laroq, 1972-yilda “terminologiya” atamasining rus tilshunosligiga kiritilishiga turtki bo‘ldi. Terminologiyaga oid tadqiqotlar A.S.Gerd, R.Y.Kobrin, V.P.Danilenko, V.L.Nalepin, L.B.Tkacheva, K.A.Averbux va boshqalar tomonidan olib borildi. Terminologiyaning fan sifatidagi dastlabki rivojlanish tendensiyalari XX asrning 80-yillariga borib taqaladi. Bu bosqichda terminologiyaning asosiy funksiyalarini yoritishga qaratilgan o‘quv adabiyotlar va qo‘llanmalar yozildi.

O‘tgan asrning 1990-yillarida V.M.Leichik, S.D.Shelov, S.V.Grinev, Y.N.Marchuk kabi olimlar terminologiya bilan bog‘liq muammolarni tadqiqot obyektiga aylantirgan ilmiy izlanishlar olib bordi. Siyosiy, iqtisodiy jarayonlar va ilm-fan taraqqiyoti XX asr oxirigacha ham terminologiyaga oid ilmiy izlanishlarni davom ettirishga asos, turtki vazifasini bajaradi. Terminologiyaga oid nazariy tadqiqotlardan amaliy izlanishlar jarayoniga o‘tish V.A.Tatarinovaning rus terminologik jamiyati nomli izlanishlari bilan bog‘liq bo‘lib, bu yo‘nalishda L.M.Alekseeva, M.N.Volodina, I.S.Kudasheva, G.P.Melnikova va boshqalar tomonidan terminologiyaning amaliy jihatlariga bo‘lgan e‘tiborni kuchaytirdi. Terminlar va terminologiya masalalarini tadqiq etish bugungi zamonaviy jamiyatdagi ilg‘or rivojlanish tendensiyalari asosida o‘zining yangi bosqichiga ko‘tarildi. V.A.Tatarinov terminologiyaning fan sifatida anglashilishini “terminologiya ilmiga xos obyektlarga aniq beriladigan ta‘riflarning ishlab chiqilishi” bilan xarakterlaydi. Terminologiya terminlarning tahlil qilinishi, ularning strukturasi, tartibi, standartlashuvi kabi hodisalarni umumiy (kompleks) holatda tahlil qiladi. Termin terminologiyaning asosiy tarkibiy qismi, subyekti sanaladi. Garchi termin umumiy lingvistik xususiyatlarga ega bo‘lsa-da, har bir soha doirasida o‘ziga xos til xususiyatlarini namoyon etishini inobatga olib, terminga turlicha ta‘rif berish mumkin degan fikrlar kelib chiqadi.

Terminologiyani mustaqil fan sifatida tushunish va tadqiq etish boshqa ilm sohalarining ham terminologiyasini ham tasniflash, semantik ma'no maydonini tavsiflash va tarjima jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun keng yo'l ochadi. Ukraina ensiklopediyasi terminologiyaga boshqa tomondan qarashga harakat qilayotganini ko'ramiz: terminologiya – lingvistik birliklarning batafsil tasnifi, alohida fan emas. Shuni ta'kidlash kerakki, hisoblash terminologiyasi leksikologiya sohasi sifatida ham ko'rib chiqilishi mumkin. O'z navbatida, Taras Kiyjak atamalarning uslubiy jihatdan tartiblangan birikmasi sifatidagi terminologik tizimdan terminologik birliklarning ixtiyoriy to'plami sifatida terminologiyani haqli ravishda ajratadi. Bu farqning muhim asosi shundaki, ko'p sonli atamalar o'z-o'zidan paydo bo'ladi va uning organik komponenti sifatida terminologik iyerarxiyaga kiritilmaydi. Qabul qilinadigan deb hisoblanishi mumkin bo'lgan boshqa ta'riflar sezilarli farqlarga ega emas.

“Terminlarni o'qitishning lingvistik asoslari” (Superanskaja, 1989) va “Umumiy terminologiya” (Golovin va Kobrin, 1987) mualliflari atamashunoslik mustaqil fan sifatida tushunishga juda yaqin ekanligini ta'kidlaydi.

Keltirilgan tadqiqotlardan ma'lum bo'lishicha, so'nggi paytgacha terminologiya asosan quyidagicha talqin qilingan:

- 1) fan, texnika, madaniyat, san'at va hokazo atamalarning majmui (korpusi);
- 2) leksikologiyaning bir qismi;
- 3) ta'limot.

Shu o'rinda aytish joizki, ukrain va rus tillarida atamashunoslik mos ravishda “terminoznavstvo” va “terminovedenie” atamaları bilan ifodalangan[4]. Ta'lim va fanni bildiruvchi atamalarga bunday tarif berish o'z an'alariga ega. 1789-yilda zamonaviy kimyo asoschisi Antuan Loran de Lavuaze flogiston nazariyasiga asoslangan yangi paydo bo'lgan fan va eski ta'limotni farqlash uchun Chymie shaklini Chimiega o'zgartiradi. Fransuz terminologi Ann Kondamin ham zamonaviy terminologiyaga tilshunoslik bilan chambarchas bog'liq bo'lgan, lekin undan farq qiluvchi alohida fan sifatida qaraydi[5].

Yuqorida terminlarga bildirilgan munosabatlar asosida quyidagilarni alohida ta'kidlash o'rinli:

- “Ijtimoiy-siyosiy hayotda, fan, texnika va san'atda qandaydir tushunchaga mos keladigan (aniq, idealda) so'z yoki birikma. Atama odatiy so'zdan semasiologik chegaralarning aniqligi bilan farq qiladi[6]”;
- “Termin oddiy so'z yoki maxsus yaratilgan birlikning varianti bo'lib, u nafaqat boshlang'ich, balki yangi o'ziga xos xususiyatga ega[7]”;
- “Har qanday bilim, ishlab chiqarish yoki madaniyat sohasiga xos bo'lgan tushunchalarni to'g'ri ifodalash uchun ishlatiladigan, inson faoliyatining ushbu sohasidagi kommunikativ ehtiyojlarga xizmat qiluvchi so'z yoki birikma atama deb ataladi”[8];
- “Ona tili qoidalariga muvofiq berilgan va inson tashqi yoki ichki dunyosining ma'lum bir elementiga taalluqli bo'lgan ixcham, chegaralangan tushuncha ta'rifi atama deb ataladi. Bundan ham batafsil aytganda, odamning tashqi yoki ichki dunyosini ongli idrok etishning mavhum mantiqiy dizaynining tugunli konsepsiyasi nutqda atama deb ataladi. Atama insonning tashqi va ichki dunyosi bilan o'zaro ta'sir jarayonlarini amalga oshirishning turg'un elementidir”[9]. Avstriya-Germaniya terminologiya maktabining eng mashhur vakillaridan biri, terminologiya darsligi muallifi Helmut Felber atamani mantiqiy lingvual yondashuv kontekstida shunday belgilaydi: “Termin – bu shartli belgi (so'z/so'zlar guruhi), ma'lum bir

bilim sohasidagi bir tushuncha"[10]. Polsha terminologiya maktabining yetakchi vakili L.Biesiekirska, atamani til birligi bilan mantiqiy-lingvistik bog'lanishdan kelib chiqadi, shuningdek, atamani ilmiy, texnik yoki boshqa o'ziga xos xususiyat bilan atama mazmun planida ifodalangan so'z/birikma sifatida ko'rib chiqadi.

Ushbu ta'riflarni terminologiyada eng muvaffaqiyatli tavsiflar deb hisoblash mumkin. Xulosa o'rnida aytish mumkinki, jahon tilshunosligida terminlarning o'rganilishi keng miqyosda davom etayotgan jarayonlardan biri. Bunda terminlarga tavsifiy yondashuvning muayyan tafovutlarga ega ekanligi terminologik tizimning fan sifatida o'rganilishi hamda tildagi o'rnining belgilanishiga tasir o'tkazadi. Shu omillarni inobatga olgan holda jahon tilshunosligidagi terminologik tadqiqotlarni izchillik va xronologik asoslarda tahlil qilish va kelib chiqadigan xulosalardan o'zbek tili terminlari elektron lug'atining lingvistik asoslarini ishlab chiqish jarayonida foydalanish maqsadga muvofiq.

Adabiyotlar/Literatura/ References:

1. Д.Ю.Хакимова, Заимствование из иностранного языка в узбекской горно-геологической терминологии. Международный научный журнал "Научные горизонты"№5 (9) 2018.
2. Д.Ю.Хакимова , Тематические группы и мотивационные особенности горной лексики при обучении терминологии горного дела. Вестник науки и образования № 4 (107). Часть 1 Москва.
3. D.Y.Khakimova, Method of studying the mine-technical terminology of the French language. Science, research, development #13 Technics and technology Berlin.2019.
4. Dilrabo Yuldashovna Khakimova, Composition of the mining vocabulary, sources of originand functional classification. International Scientific Journal. ISJ Theoretical & Applied Science Philadelphia , USA, 2022.
5. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов /— М.: Советская энциклопедия, 1966 (2-е изд. — 1968; 3-е изд. — 2004).
6. Гак В.Г. Асимметрия лингвистического знака и некоторые общие проблемы терминологии (семантические проблемы языка науки). Материалы научного симпозиума. – М.: МГУ,1972. – С. 68-71.
7. Флоренский П.А. Термин // Вопросы языкознания.,1989. – № 1. – С.121-133..
8. Хакимова Г.Г. Термин как лингвистическая единица, термин в рамках теории терминопоя. Филология и искусствоведение / Вестник Башкирского университета, 2013. – Т. 18. № 4.
9. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов /— М.: Советская энциклопедия, 1966 (2-е изд. — 1968; 3-е изд. — 2004).
10. Гак В.Г. Языковые преобразования
11. Гак В.Г. Асимметрия лингвистического знака и некоторые общие проблемы терминологии (семантические проблемы языка науки). Материалы научного симпозиума. – М.: МГУ,1972. – С. 68-71.
12. Tashpulatova, D., & Siddiqova, I. (2021, April). A critique of the view of antonymy as a relation between word forms. In Конференции.
13. Тошпулатова, Д. Х. (2019). Понятие и виды педагогических концепций обучения иностранному языку. анализ современных педагогических концепций. вопросы педагогики, (7-2), 118-121.
14. Ташпулатова, Д. Pragmatic aphorisms in uzbek and english feature and the principles of their transmission in the corpus. соотношение паралингвистики и речевого этикета в разных лингвокультурах.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 3 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).